

Клубок гадюк.

(Фрагмент з повісти).

Головною подією французької літератури в останніх місяцях є поява нового великого роману „Клубок гадюк“ Ф. Моріяка, що є передовим повістярем сучасної Франції та сильним представником католицького відродження. Французька критика прийняла цю повість майже як архитвір та поставила її автора на рівні побіч Бальзака. Рецензію цієї книжки wraz з її коротким змістом подали ми в попередньому числі (ч. 10, стр. 686/7), а ось тут подаємо в перекладі фрагмент тієї повісти для зілюстрування способу писання її автора. *Ред.*

Щойно¹⁾ відцвів виноградник; околицю вкриває майбутній збір; здається, що це немов молоді звірята, привязані й полишені в сумерку ловцем, щоб приманити хижаків; з грюкотом нависли хмари над виноградником і кружляють над добочкою.

Що ж обходить мене збір? Нічого мені вже більше збирати на світі. Можу лиш пізнати куди краще себе самого...

Коли б я міг погорджувати собою без застережень, діло було б рішене раз на все. Але ця твердість людини, якою став, це обдерте до нага серце, цей дар вщиплювати ненависть, а докруг себе творити пустку! Ніщо з того не кориться перед надією...

Ах, не думай зовсім, щоб в мене було надто велике поняття про себе. Знаю своє серце, що клубком гадюк звинуволь: здушене ними, ноєне їх їддю, бється далі серед навісного сику. Це клубок гадюк, який годі розплести, який слід відразу розтяти ножем, одним ударом меча: *Я не прийшов з миром, але мечем.*

Хуртовина, здається, втихла. Ранні зорі мерехтять. Я думав, що знову паде дощ, але це тільки каплі падуть з листя. Не вдушусь, коли положуся на леговище? Все ж таки, я не всілі більше

¹⁾ Франсоа Моріак (François Mauriac) родився в Бордо 1885 р. і виховувався у Єзуїтів. Від 1906 р. співпрацює в *Revue du temps présent* і там в 1909 р. появляється його перший твір, збірка поезій п. н. *Les Mains jointes*. Нині являється він одним з визначніших письменників. Зокрема підчеркнені в його творчості питання взаїмовідношення одиниці і родини, на які глядить під психологічним кутом. Власні погляди на письменницьку творчість висловив в *Le Roman* (1928). З важливіших творів слід підчеркнути *La Robe Prétexite*, в якій висвободжується від впливів молодости, *Le Baiser au Léprieux* (1922), *Genitrix* (1924), *Coups de couteau* (1926), *Le Désert de l'Amour* (1925), яка привела йому літературну нагороду.

Останньою його повістю є *Le Noed de Vipères* („Клубок гадюк“). (Прим. перекл.)

писати, часто відкладаю перо, а голова скочується на важкий зшиток...

Звірячий сик, потім страшний грюкіт і блиск перебігли рівночасно крізь небо. В тишині страхіття, що слідувала, жбурнуло над околицею бомбами, які кидається на те, щоб розігнати градові хмари, спричинити дощ. Засяяло з кута темноти де Барсак і Сотери дрижали в очікуванні непевного. Дзвін з Сен-Венсан проганяючи град, гув повним звуком, як хтось, хто співає вночі, коли жах загляне йому у вічі. І нагло галас немов пригорщами киданого каміння... Град!... Якась перестрашена дитина побігла босо коридором. З привички я числив: „Сто тисяч франків страт“... але не порушивсь. Колись ніщо не здержало б мене щоб не зірватись, як тоді, коли найдено мене в ночі серед винограду в пантофлях, — зі згашеною свічкою в руді і головою під ударами граду. Глибокий інстинкт мужика гнав мене вперед, неначе б то я хотів простягнутися і своїм тілом вкрити каменовану градом винницю. Але тоді, цього вечора я відчужився від того, що було моїм в глибокому значінню. Врешті я визволився. Не знаю ні що, ні хто визволив мене. Якір піднесений, відчалюю від берега. Яка сила тягне мене? Сліпа сила? Любов? Може любов...

— — — — —
Спертий о ватран я числив несвідомо кусники політурованого дерева, що було зібране в коробці...

Впродовж сорока літ, я, здавалось, погодився з ненавистю, яку викликував, з якою відносився до людей. А проте, подібно як і у інших я плекав надію і, як лиш міг, ошукував голод; аж до крайностей. Тепер, це вже скінчилось.

Не лишилась мені навіть дика приемність снувати пліччя видідичення тих, що бажали мені лиха... Найдти щось іншого? Ах, ще жити, мати час видати все! Вмерти... щоб не найшли грошей навіть на нужденний похорон. Але по цілім житті ощадностей, коли я стільки літ годував пристрасть скупаря, як присвоїти собі в моїм віці жести розтратника? Зрештою діти вислідять, сказав я собі. Я не зміг би зробити нічого в тім змислі, що не сталося б небезпечною зброєю в їх руках... Слід би зруйнувати себе в тіні, тихо...

На жаль, я не вмів би зруйнувати себе! Я ніколи не зумію стратити своїх грошей! Коли б було можливо забрати їх до могил, вернути на землю, стискаючи в руках це золото, ці значки, ці папери? Коли б я міг кинути брехню в очі тим, які уважають, що добра цього світу лиш до смерти з нами!

Є „діла“ — добродійства, ці міхи, що поглитують усе. Безіменні дари, пересилані добродійним товариствам, малим сестричкам нуждарів. Чи не можу я врешті думати про інших, про інших ніж моїх ворогів? Але грізною сторінкою старости це те, що вона являється сумою цілого життя — сумою, в якій не можна змінити ні числа. Я поклав за собою шістьдесят літ, щоб сотворити старика, що вмирає з ненависти. Я є тим, чим є. Треба би статись іншим. О, Боже, Боже... коби ти існував...

Ціле життя я був взнем пристрасти, що не володіла мною. Опанував мене, як пса, що бреше до місяця, якийсь відблиск. Пробудитись в шістьдесят осьмим році життя! Відродитись в хвилині смерті! Дайте мені ще кілька літ, кілька місяців, кілька тижнів...

Придорожні вязи і тополі на сіножатях замикають широкі простори, а між їх темними тінями снується мряка, — дим, запах квітів і цей безмежний подих землі, яка вгасила спрагу. Пробуджуємось пізною осінню і китиці винограду, між якими блистять каплі дощу, не відзискують цього, що відобрав їм дощевий серпень. Але для нас можливо ніколи не є запізно. Відчуваємо потребу повторяти собі, що ніколи не є запізно...

Вперше від тижнів подався я у виноградник, частинно обдертий з овочів і сонний. Це було смішне і в дійсності я сам сміявся, дещо задиханий, спертий на тиці вина, звернений лицем в бліді простори мряки, в якій мерехтіли села з церквами, з доріжками і тополями. Лучі заходячого сонця пробивали важку дорогу в цей мрячний світ. Я чув, бачив, я дотикався моєї провини. Її суть не в цім гідкім клубку гадюк: ненависті власних дітей, бажанні мести, любові гроша; її суть в нехиті вийти поза ті сплетені гадюки. Я держався цього гідкого клубка так, немов він був моїм власним серцем, — немов стукіт цього серця змішався з тими повзаючими гадюками. Не вистарчило мені пів століття, щоб пізнав в собі це, що не було моїм: супроти других я так само дивився. Мізерні бажання на обличчю моїх дітей мене приковували. Вигляд других ніколи не ставав перед моїми очима як щось, що слід переламати, як щось, що треба обминути, щоб дійти до них. В тридцятому, сороковому році життя треба було зробити це відкриття. Але нині я старик. З надто перемученим серцем і в останню осінь мого життя дивлюсь на сонний виноградник, обкутаний мрякою і промінням. Ці, яких я повинен був любити — мертві; померли і ці, що мене могли любити. А не

маю вже ні сил, ні часу піти до тих, що між живими і відкрити їх. Нема в мені нічого, до мого голосу, моїх рухів, моєї усмішки включно, що не належало б до потвори, яку я кинув проти світу і якій я дав своє ім'я.

Чи це справді ці думки я снував, спертий на тій тиці вина, з лицем зверненим в райдужні простори сіножатей Ікем, над якими спочило заходяче сонце? Один випадок, який треба мені навести ось тут, справив, що вони без сумніву стали яснішими; але вони вже були в мені цього вечора, коли я вертав в хату, до глибини серця переповнений спокоєм, що наповнював землю; тіні видовжувались, весь світ був потвердженням; обрій в далі подобав на зігнені рамена: вони ждали сумерку ночі, що б видовжитись, простягнувшись, щоб заснути людським сном.

Я сподівався застати в хаті Геневефу і Губерта; обіцяли разом зі мною обідати. Це вперше в житті я бажав їх приходу і радість обіймала мене. Я непокоївся, бо хотів розкрити перед ними моє нове серце. Ні хвилини не можна мені тратити, щоб їх пізнати, і дати їм змогу пізнати мене. Чи стане мені часу перед смертю? Сплю все, що стало перепоною на дорозі до сердець моїх дітей, перейду над усім, що нас ділить. Клубок гадюк врешті розторощений: так скоро стрінусь з їх любовю, що плакатимуть, зачинаючи мої очі.

Ще не прийшли. Я сів на лавці біля дороги, уважний на гуркіт моторів. Чим більше спізнялись, тим більше я бажав їх приходу. Поверталась моя давня лють: це ж байдуже для них, що казали мені ждати! Їх мало обходило, що я терпітиму з їх приводу; вони це зробили свідомо... Я розважився: це опізнення могло мати невідому мені причину; ніщо не вказувало на те, що це було свідоме, як це я толкував собі, годуючи свою ненависть. Задзвонили на обід. Я пішов до кухні сказати Амелії, що треба ще дещо пождати. Рідко траплялося, щоб бачив хто мене під тими чорними бальками, обвішеними шинками. Я сів біля вогню на плетеним кріслі. Амелія, її чоловік і Казо, людина до посилок, від яких здалека доходив до мене здоровий регіт, втихли з моїм приходом. Окружила мене атмосфера пошани і переляку. Я ніколи не балакав з домашніми. Не тому, щоб бути паном строгим і вимагаючим, але вони просто не існували в моїх очах, я їх не бачив. Але цього вечора їх присутність успокоїла мене. Тому що діти не приїжджали, я хотів пообідати на розі цього стола, на яким кухарки сікли мясо.

Казо втік, Ернест вдягав білу нагортку, щоб служити мені.

Його мовчанка бентежила мене. Дарма шукав я якогось слова. Я чейже нічого не знав про тих двоє, що від двадцяти літ сдужили нам. Вкінці пригадалось мені, що колись її дочка віддана за муж в Совтер-де-Гіен, приїхала відвідати їх і що Іза не платила їй за крілика, якого принесла. бо вона часто харчувалась у нас. Куди за скоро я сказав, не повертаючи голови:

— Якжеж, Амеліє, живеться вашій доні? Все ще в Совтер?

Вона звернула до мене обсмалене лице і, приглянувшись зблизька, сказала:

— Ви ж знаєте, що вона вмерла... 29. в день св. Михайла буде вже десять літ. Пригадуєте собі добре?

Її чоловік не перервав мовчанки, але вдивлявся в мене строго; думав, що я удавав забуття. Я змішався: „Вибачте... моя стара голова...“ Але, коли я ставав збентеженим і несміливим, попадав тоді в глумливий тон, не міг здержатися від глууму. Слуга звичайним голосом заповів: „Обід подано“.

Я відразу піднявся і пішов сісти в столовій кімнаті віч-у-віч тини Ізи. Тут Геновефа, о. Ардуен, потім Губерт... Я шукав зором між вікном а креденсом високого крісла Марії, що служило Іванні й її доні опісля. Я удавав, що їм; погляд людини, що обслуговувала мене був невиносимий.

В сальоні запалив я скипками винної лози ватрян. Кожне покоління відходячи лишало в тій кімнаті, як море мушлі, альбоми, коробки, дагеротипи, оливні лямпки. Мертві бібельоти вкривали консолі. Стукіт копит в сутінку, гамір ступи біля хати рвав моїм серцем. „Мої малі, чому ви не прийшли?“ На устах зявилась така скарга. Коли б домашні чули її крізь двері, думали б, що в сальоні хтось чужий; бо ж це не міг бути голос, ні слова цього нікчемного старика, який уявлялось їм, удавав, що не знає про смерть їх дочки.

Всі: дружина, діти, панове і слуги стали заговорниками проти моєї душі, вони накиннули мені цю гидку ролю. Я розпучливо підчинився вимаганій від мене поставі. Став зразком того, якого накидала мені їх ненависть. Що за безумство в шістьдесят осьмому році життя надіятись поплисти проти струї і кинути людям новий образ людини, цієї людини, якою я є і все був! Бачимо лиш те, що ми привикли бачити. І вас теж, мої бідні діти, я не бачу. Коли б я був молодший, борозни були б менше глибокі, наклони менше закорінені; але сумніваюсь, чи навіть в заранні літ зумів би я розірвати це зачароване коло. Сили треба на те, казав я собі. Якої сили? Когось. Когось, в якому ми знайшли б себе, хто

став би порукою моєї внутрішньої побіди в очах близьких; когось, хто свідчився би за мене, хто звільнив би мене з того гідкого тягару, хто його взяв би на себе...

Навіть найкращі власними силами не навчаться любити: щоб проходити попри смішности, хиби, а передусім попри глупоту людей, треба мати в посіданні тайну любови, якої вже світ не знає. Доки не знайдете цієї тайни, даремно намагатисьмете змінити людські відносини: я думав, що це егоїзм відчужив мене від всього, що торкається економічних і соціальних явищ; і це правда, що я був потворою самоти і байдужности; але животіло в мені почуття, незбагнена певність, що це дарма революціонізувати обличчя світу; світ треба вдарити в серце. Шукаю того, хто зумів би досягнути цю побіду; він сам мусів би бути Серцем сердець, палаючим вогнищем цієї любови. Бажання, що може вже бути молитвою. Мало бракувало, а клякнув би на коліна, опертий на фотель.

Я стояв далі посередині кімнати, хитаючись немов від удару. Я думав про власне життя, я дивився на нього. Ні, годі йти проти такої струї грязі. Я був так страшною людиною, що не було в мене ні одного друга. Але, говорив я до себе, невжеж це не тому, що я був неспосібний змінитися? Коли б усі люди ходили так само без маски, як я протягом половини століття, може і здивувалися б, що між ними так малі різниці рівня. В суті речі ніхто не йде з відслоненим обличчям, ніхто. Більшість малує великість і шляхотність. Несвідомо підроблюючись на зразок літератури, чи чого іншого. Знають це святі, які ненавидять себе і погорджують собою, бо бачать себе. Не стрічався б я з такою погордою, коли б не був так отвертий, так висунений, так голий.

Такі думки переслідували мене цього вечора, тоді, коли я блукався по вкритій сутінком кімнаті, торкаючись обмагонь і палісадор старої обстановки, тих тлінних останків призбираного родинного минулого, на котрих спиралося, простиғалося стільки тіл, нині розсипаних в порошок. Діточі черевички брудили килими, коли тонули в ньому, щоб переглядати *Monde Illustré* з 1870 р. Матеріал почорнів в тих місцях. Вітер гуляв довкола хати, кидаючи зів'ялим листям лжні. Забули зачинити віконниці якоїсь кімнати.

З французької мови переклав

І. Черкавський.

